
HANDOUT RIGHT CORRIDOR

Echo of the Fight for Indonesia

HANDOUT GANG SEBELAH KANAN

Gema Pertempuran untuk Indonesia

HANDOUT GANG RECHTS

Echo van de Strijd om Indonesië

English

Bahasa Indonesia

Nederlands

Please return after use.

Tolong kembalikan setelah digunakan.

Na gebruik graag terugleggen.

English

Echo of the Fight for Indonesia

On 17 August 1945, two days after the end of the Second World War in Asia, Sukarno and Hatta proclaimed Indonesian independence. The Dutch government dismissed the proclamation and went to great lengths to retain the colony. Only on 27 December 1949, under international pressure, did the official transfer of sovereignty take place.

Between 1945 and 1950, millions of Indonesians and countless Dutch, Indonesian Dutch, Moluccans, Papuans and Chinese lived through this turbulent period in Indonesia.

Almost eighty years on, the echoes of the fight for Indonesia continue to resonate, perhaps more than ever. What role did our forebears and their local comrades-in-arms play? Who were the people who fought for Indonesian independence? How did they succeed in winning freedom for Indonesia, Indonesia Merdeka? What impact did this fight and everything that preceded it have, and even more importantly: what impact did it have on Indonesian society? What were the consequences of the conflict for today's generations in both countries?

This exhibition offers a deep insight into the ways in which descendants of Indonesian and Dutch individuals who played a crucial role in the fight for Indonesia continue to carry this history with them. By way of portraits, quotes and authentic voices, their emotions and personal stories are poignantly interwoven with the emotionally charged history of this period.

“The children and the grandchildren open up to us. Most are left moved by talking about their forebears.”

Suzanne Liem

Documentary photographer Suzanne Liem captured the Widows of Rawagede in 2010. She then continued to explore the struggle for Indonesia and its impact, resulting in this exhibition and a book of the same name, to be published later by Walburg Pers.

Timeline Echo of the Fight for Indonesia

15 August 1945	Japan surrenders, end of the Second World War in Asia
17 August 1945	Indonesian proclamation of independence
Autumn 1945 - spring 1946	Period of violence targeting all those associated with colonial rule; known in the Netherlands as Bersiap, a controversial term in Indonesia
10-15 November 1946	Linggajati negotiations in Indonesia, known as Linggarjati in Indonesia
25 March 1947	Signing of the Linggajati Agreement
21 July-5 August 1947	Operation Product, the first ‘police action’, known in Indonesia as Agresi Militer Belanda 1
8 December 1947 - 17 January 1948	Negotiations on board USS Renville
19 December 1948 - 5 January 1949	Operation Kraai, the second ‘police action’, known in Indonesia as Agresi Militer Belanda 2
7 May 1949	Signing of the Van Roijen-Roem Agreement
23 August - 2 November 1949	Round Table Conference (RTC) in The Hague
27 December 1949	Dutch transfer of sovereignty to the United States of Indonesia
14 February 1956	Revocation of the Round Table Conference agreements by Indonesia

Sukarno

“The Indonesians don’t hate the Dutch. I don’t believe that the new generation of Dutch people agree with what their forebears did to our country”

Guruh Sukarno, son

Sukarno, Guruh Sukarno’s father, was the first president of the Republik Indonesia. He succeeded in mobilising the Indonesian people to resist Dutch colonial rule. After the Japanese surrender, he and Mohammad Hatta proclaimed Indonesian independence on 17 August 1945. Sukarno would remain president of Indonesia until 1967.

“My father is the architect of Indonesian independence”

“He was very honest in his struggle for Indonesia”

Guruh is well-known in Indonesia as a musician, fashion designer, choreographer and artist, but his heart also lies in politics:

“I dream of making this country great, and for it to become an example for other countries. I hope that Pancasila, my father’s philosophical theory, will become the general way of thinking in this country. As a guide for Indonesia, Pancasila* can bring the people prosperity, health and happiness, with love for one other.”*

*** The five principles of Pancasila are listed in the preamble to the Indonesian constitution:**

1. Ketuhanan yang Maha Esa: belief in the one true God
2. kemanusiaan yang adil dan beradab: just and civilised humanity
3. Persatuan Indonesia: Indonesian unity
4. Kerakyatan yang dipimpin oleh hikmat kebijaksanaan dalam permusyawaratan/perwakilan: democracy led by inner wisdom and unanimity arising from deliberations between representatives
5. Keadilan sosial bagi seluruh rakyat Indonesia: social justice for all Indonesians.

Poncke Princen

“In Indonesia, daddy was welcomed everywhere as Pahlawan (‘hero’)”

Ratna Marckmann, *daughter*

Poncke Princen, the father of Ratnawati, Iwan Hamid and Nicolaas Marckmann, deserted the Dutch army as a conscript soldier in 1948. He defected to the Indonesian army, the Tentara Nasional Indonesia.

After their parents’ split, Ratnawati, Iwan Hamid and Nicolaas left for the Netherlands with their mother, Janneke Marckmann, in the early 1970s. They soon noticed that their father was spoken of very differently there, compared to Indonesia.

Nicolaas: “In the Netherlands, he suddenly became this bogeyman, a criminal. And of course we didn’t understand that.”

Ratnawati: “He later explained to me that he hadn’t supported the Netherlands’ decisions, and that was why he’d fled.”

Iwan Hamid: “Looking back, Poncke made the right choice, politically.”

Andi Makkasau

“To stop the killing, he begged the Dutch to take him and to leave his people in peace.”

Abdus Syahrir, *grandson*

Andi Makkasau, the grandfather of Abdus and Cibu, was datu (king) of the kingdom of Suppa in South Celebes, today’s South Sulawesi, between 1926 and 1938. At that time, and also afterwards, he strove for Indonesian independence. During fighting in his hometown of Parepare, many of his comrades-in-arms were killed, and Andi Makkasau was taken prisoner by the Dutch.

According to local legend, allowing royal blood to spill into the soil brings bad luck. This was why the Dutch did not shoot Andi Makkasau on 28 January 1947, but drowned him.

Cibu: “Andi Makkasau was betrayed by someone who knew the secret, that he could be put to death by drowning.”

“Every time Abdus thinks about it, he has a vivid mental picture of how our grandfather was drowned.”

Quote daughter Andi Simatana, by her portrait:

“Every year on 11 December, when people lay flowers at his grave, I attend the memorial ceremony at the heroes’ cemetery in Parepare”

Andi Simatana, *daughter*

Andi Simatana Makkasau (1945), the mother of Abdus and Cibu, was one year old when her father was killed.

Quote great-granddaughter Aulia, by her portrait:

“I want to be like Andi Makkasau: strong and a leader of the people.”

“I would like to say to my generation that we have to be strong; what we are fighting against now is nothing compared to what the people had to fight against in Andi Makkasau’s time. We should all be grateful for that!”

Aulia Abdussalam, *great-granddaughter*

Raymond Westerling

“Let’s also talk about the many people he saved with his actions; you never hear anything about that.”

Palmyra Westerling, *daughter*

In 1946, Palmyra’s father, captain Raymond Westerling, was given carte blanche by the Dutch government to ‘bring order’ to South Celebes, today’s South Sulawesi, with his special forces. Indonesian nationalists had rebelled against the Dutch colonial regime.

“My father always said: ‘I have always respected a pure nationalist. But terror? We don’t accept that! We sacrificed a few terrorist leaders and groups in order to save the rest.’”

“What many people don’t know is that my father enforced summary justice with the help of the people. As the years go by, you see how stories take on a life of their own.”

“He had a tough life because of the decisions he took, but he always stood by his decisions and actions until the day he died.”

Simon Spoor

“He was obviously the head of a war machine ... I have difficulty justifying war at all, I think it’s a mad, mad thing”

Hendrickje Spoor, *kleindochter*

General Simon Hendrik Spoor, the father of Sacha and Hendrickje, took command of the Royal Netherlands East Indies Army in 1946. After the second ‘police action’ in 1948, the UN Security Council forced the Netherlands to negotiate with Indonesia. On 7 May, a ceasefire was agreed in the Van Roijen-Roem Agreement, after which sovereignty was transferred during the Round Table Conference in The Hague in late 1949. Lieutenant general Spoor did not live to see this; he died of a heart attack two days after he had been promoted to full general, the highest attainable general officers’ rank. He was one of the first to be buried at the Menteng Pulo honorary cemetery for Dutch war dead, which he himself had founded.

Sacha:

“He wrote in army magazines that it was not the intention to shoot innocent people. He really tried to influence his people about that. Yet at the same time, it was of course a war. A war in that era. That’s something I find hard to judge, in this day and age.”

Soedirman

“My grandpa wasn’t hostile to the Dutch; he was opposed to atrocities against humanity”

Ganang Soedirman, *grandson*

In 1945, aged 29, Soedirman, the grandfather of Ganang, was made commander of the Indonesian army by president Sukarno. When all of the Indonesian leaders, including Sukarno and Hatta, were exiled from Yogyakarta in 1948 during the second Agresi Militer Belanda, Soedirman evaded capture by the Dutch. He entrenched himself with his men in the wilderness of Central and East Java.

As he suffered from tuberculosis, he usually led the resistance from the litter that his men used to transport him through the jungle. After the Indonesian leaders returned to Yogyakarta in July 1949, he had to stop fighting in accordance with the cease-fire agreed in the

Van Roijen-Roem Agreement. He died, aged 34, on 29 January 1950, shortly after the transfer of sovereignty.

“The Dutch thought that this country belonged to them and that our fighters were extremists! This difference of opinion still exists, but our diplomatic relations remain good. What happened in the past is in the past. Let’s see it as a dark period of history that may never be repeated, OK? We are coming closer and closer, like brothers and sisters in one family.”

Abdulrachman Saleh

“I was just one year old when my father was murdered”

Triawan Saleh, *son*

The father of Triawan Saleh was a doctor, professor of physiology and officer in the Indonesian air force. In September 1945, he and others founded Radio Republik Indonesia. Malang airport in East Java is named after him.

In retaliation for the attacks during the first Agresi Militer Belanda, in the early morning of 29 July 1947, three Indonesian planes bombed Dutch targets in Salatiga, Semarang and Ambarawa in Central Java.

In the afternoon, a Dakota plane with Abdulrachman Saleh on board flew from Singapore to Yogyakarta in Central Java. The plane had been given permission by the Dutch to hold a red Cross flight and bring medicine to

the Republic. Nevertheless, in retaliation for the attacks earlier that day, the plane was shot down and Saleh and all his fellow passengers, barring one, lost their lives.

“They were bringing medicine, but those two Kitty Hawk planes shot the plane down.”

Suryadi Suryadarma

“Indonesian cadets tried to convince Suryadarma: ‘Let’s do it! Come on! It’ll boost our morale!’”

Adityawarman Suryadarma, son

In 1945, Suryadi Suryadarma, also known as the ‘father of the air force’, founded the Indonesian air force. In retaliation for Dutch military attacks during the first Agresi Militer Belanda, Suryadarma gave permission for air attacks on Dutch targets near the Republican-Indonesian area in Central Java.

In response, a Red Cross plane, identified as the Dakota VTCLA, which was bringing medicine to what was then the Republican capital of Yogyakarta, was shot down by the Dutch. Three Indonesian pilots, including a doctor, were killed.

Granddaughter Amaranila:

“The cadets asked my grandfather for permission to bomb Ambarawa, so as to show the world that Indonesia had not succumbed the Dutch attacks during the ‘Agresi Militer Belanda 1.’”

“This historic crash involved Abdulrachman Saleh, one of the few Indonesian doctors at that time. A hero, who was both a doctor and an officer in the air force. He was one of the best flight instructors.”

Quote by granddaughter Amaranila, by her portrait:

“I love war movies, because of the heroic ‘vibe’, the patriotism, and also because the actors are usually so handsome! But my grandmother, Utami Suryadarma, who saw how the Dakota was shot down, always said: ‘There’s nothing glorious about war, it only brings sorrow!’”

Amaranila Lalita Drijono (1962), Suryadarma’s granddaughter, is a dermatologist and author of educational children’s books.

Quote by great-granddaughter Sabila, by her portrait:

“With three badly damaged, abandoned Japanese planes that they repaired themselves, he and other officers founded the Indonesian air force.”

“Now is not the right time to wage war. We have bigger enemies to fight, like climate change. We must seek harmony between cultures and people, in order to build a better humanity.”

Sabila Duhita Drijono (1994), great-granddaughter of Suryadarma, is an independent researcher on art, culture and heritage.

Bahasa Indonesia

Gema Pertempuran untuk Indonesia

Dua hari setelah berakhirnya Perang Dunia II di Asia, pada 17 Agustus 1945, Soekarno dan Hatta memproklamasikan kemerdekaan Indonesia. Pemerintah Belanda tidak menanggapi deklarasi ini dengan serius dan melakukan segala upaya untuk mempertahankan wilayah jajahannya. Baru pada 27 Desember 1949, di bawah tekanan internasional, penyerahan kedaulatan secara resmi terjadi.

Di Indonesia, antara 1945 dan 1950 ada jutaan orang Indonesia dan banyak sekali orang Belanda, Indo-Belanda, Maluku, Papua, dan juga orang Cina yang mengalami masa penuh pergolakan ini.

Hampir delapan puluh tahun kemudian pertempuran merebut Indonesia masih tetap menjadi perhatian kita, malah mungkin lebih dari sebelumnya. Apa peran leluhur kita dan para serdadu lokal yang ikut berjuang di pihak Belanda? Bagaimana mereka berhasil mencapai Indonesia Merdeka?

Apa dampak pertempuran ini dan segala hal yang terjadi sebelumnya terhadap masyarakat kita dan, yang lebih penting lagi: terhadap masyarakat Indonesia? Apa pengaruh konflik ini terhadap generasi sekarang di kedua negara tersebut?

Pameran ini memberikan wawasan yang lebih mendalam tentang bagaimana sejarah ini sampai sekarang masih tetap melekat pada anak cucu dari orang-orang Indonesia dan Belanda yang dahulu memegang peran penting dalam pertempuran itu. Melalui sajian foto, kutipan, dan suara autentik, dapat dirasakan emosi dan kisah pribadi mereka terjalin erat dengan sejarah yang penuh lika dan luka pada periode ini.

“Anak-anak dan cucu-cucu bersikap terbuka terhadap kita. Kebanyakan orang merasa tergerak untuk menceritakan kisah leluhur mereka.”

Suzanne Liem

Suzanne Liem, fotografer dokumenter, pada tahun 2010 mengabadikan dalam foto De Weduwen van Rawagede (Janda Rawagede). Kemudian dia lebih memperdalam tentang sejarah pertempuran Indonesia, yang hasilnya terwujud dalam pameran ini dan sebuah buku yang akan diterbitkan oleh Uitgeverij Walburg Pers.

Garis waktu Gema Pertempuran Untuk Merebut Indonesia

15 Agustus 1945	Kapitulasi Jepang. Akhir Perang Dunia II di Asia
17 Agustus 1945	Proklamasi Kemerdekaan Indonesia
Agustus 1945 - Maret 1946	Periode kekerasan terhadap siapapun yang dinilai sebagai kolaborator penguasa kolonial, di Belanda disebut dengan istilah Bersiap yang kontroversial di Indonesia
10 - 15 November 1946	Perundingan Linggajati. Di Indonesia juga dikenal sebagai Linggarjati
25 Maret 1947	Penandatanganan Perjanjian Linggajati
21 Juli - 5 Agustus 1947	Operatie Product (Operasi Produk), ‘politieele actie’ (aksi polisionil) pertama, di Indonesia disebut Agresi Militer Belanda I
8 Desember 1947 - 17 Januari 1948	Perundingan di kapal USS Renville
19 Desember 1948 - 5 Januari 1949	Operatie Kraai (Operasi Gagak), ‘politieele actie’ kedua, di Indonesia disebut Agresi Militer Belanda II
7 Mei 1949	Penandatanganan perjanjian Roem-Roijen
23 Agustus - 2 November 1949	Konferensi Meja Bundar (KMB) di Den Haag
27 Desember 1949	Penyerahan Kedaulatan dari Belanda ke Republik Indonesia Serikat
14 Februari 1956	Pembatalan perjanjian Konferensi Meja Bundar oleh Indonesia

Sukarno

“Orang Indonesia tidak membenci orang Belanda. Saya tidak percaya bahwa generasi baru Belanda setuju dengan apa yang leluhur mereka lakukan di tanah air kami”

Guruh Sukarno, *putra*

Sukarno, ayah Guruh Sukarno, adalah presiden pertama Republik Indonesia. Dia berhasil memobilisasi rakyat Indonesia untuk memberontak melawan penjajah Belanda. Setelah Jepang berkapitulasi, dia dan Mohammad Hatta mendeklarasikan kemerdekaan Indonesia pada 17 Agustus 1945. Sukarno menjabat sebagai Presiden Indonesia hingga 1967.

“Ayah saya adalah arsitek kemerdekaan Indonesia”

“Dia sangat jujur dalam perjuangannya untuk Indonesia”

Di Indonesia, Guruh dikenal sebagai musikus, perancang busana, koreografer, dan seniman, tetapi juga mempunyai perhatian besar terhadap politik:

“Saya memimpikan bisa membuat negara ini hebat dan menjadi contoh bagi negara lain. Saya berharap Pancasila, hasil pemikiran ayah saya, menjadi gagasan umum negeri ini. Pancasila sebagai pedoman negara Indonesia dapat membawa kesejahteraan, kesehatan, dan kebahagiaan bagi rakyat, dengan saling cinta sesama.”*

*** Lima asas Pancasila tercantum dalam
Pembukaan UUD Indonesia:**

1. Ketuhanan yang Maha Esa
2. Kemanusiaan yang adil dan beradab
3. Persatuan Indonesia
4. Kerakyatan yang dipimpin oleh hikmat kebijaksanaan dalam permusyawaratan/perwakilan
5. Keadilan sosial bagi seluruh rakyat Indonesia

Poncke Princen

“Di Indonesia Papa di mana-mana disambut sebagai seorang pahlawan”

Ratna Marckmann, *putri*

Poncke Princen, ayah Ratnawati, Iwan Hamid, dan Nicolaas Marckmann, sebagai seorang wajib militer meninggalkan tentara Belanda pada 1948. Dia membelot dan bergabung dengan Tentara Nasional Indonesia (TNI).

Setelah orang tua mereka bercerai, Ratnawati, Iwan Hamid, dan Nicolaas berangkat ke Belanda bersama ibu mereka Janneke Marckmann pada awal tahun 1970-an. Mereka segera menyadari bahwa di Belanda ayah mereka dibicarakan dengan cara yang sangat berbeda dengan di Indonesia.

Nicolaas: “Di Belanda dia tiba-tiba menjadi tokoh mengerikan, seorang penjahat. Dan tentu saja kami waktu itu tidak memahaminya.”

Ratnawati: “Belakangan hari dia menjelaskan kepada saya bahwa dia tidak mendukung keputusan Belanda dan itulah yang menyebabkan dia melarikan diri.”

Iwan Hamid: “Kalau dipikir-pikir, secara politis, Poncke membuat pilihan yang tepat.”

Andi Makkasau

“Untuk menghentikan tindak-tanduk pembunuhan tersebut, dia memohon kepada orang-orang Belanda itu agar dirinya saja yang dibawa dan agar rakyatnya dibiarkan hidup tenang.”

Abdus Syahrir, *cucu*

Andi Makkasau, kakek dari Abdus dan Cibu, adalah datu (raja) kerajaan Suppa di Sulawesi Selatan pada tahun 1926 hingga 1938. Saat itu dan juga sesudahnya, dia memperjuangkan kemerdekaan Indonesia. Dalam pertempuran di kampung halamannya di Parepare, banyak rekan pejuangnya terbunuh dan Andi Makkasau ditangkap oleh Belanda.

Menurut legenda setempat, menumpahkan darah bangsawan ke bumi Sulawesi Selatan dapat membawa bencana. Oleh sebab itu pada 28 Januari 1947 Belanda tidak menembak mati Andi Makkasau, melainkan menenggelamkannya.

Cibu: “Andi Makkasau dikhianati oleh seseorang yang mengetahui rahasia bahwa kematian karena tenggelam adalah suatu kemungkinan.”

“Setiap kali Abdus memikirkan hal itu, terbayang di matanya dengan jelas bagaimana kakeknya ditenggelamkan.”

Quote Aulia, putri Andi Simatana, pada potretnya:

“Setiap tahun pada tanggal 11 Desember, ketika orang-orang meletakkan bunga di makamnya, saya menghadiri upacara peringatan di Taman Makam Pahlawan Parepare”

Andi Simatana, *putri*

Andi Simatana Makkasau (1945), ibu dari Abdus dan Cibu, baru berusia satu tahun saat ayahnya dibunuh.

Quote Aulia, cicit Andi Makkasau, pada potretnya:

“Saya ingin seperti Andi Makkasau: kuat dan menjadi pemimpin rakyat.”

“Saya ingin menyampaikan kepada generasi saya bahwa kita harus menjadi kuat; apa yang kita perjuangkan saat ini tidak ada apa-apanya jika dibandingkan dengan apa yang harus dipertarungkan oleh rakyat pada masa Andi Makkasau. Untuk hal-hal yang telah mereka lakukan itu, kita semua harus merasa bersyukur!”

Aulia Abdussalam, *cicit*

Raymond Westerling

“Mari kita bicarakan juga tentang berapa banyak orang yang dia selamatkan dengan aksi-aksinya itu, tentang hal itu tak pernah terdengar sama sekali”

Palmyra Westerling, *putri*

Pada tahun 1946, ayah Palmyra, Kapten Raymond Westerling, mendapatkan kebebasan dari pemerintah Belanda untuk ‘menertibkan’ Zuid-Celebes, sekarang Sulawesi Selatan, dengan dibantu KST (Korps Speciale Troepen, Korps Pasukan Khusus). Kaum nasionalis Indonesia memberontak melawan otoritas kolonial Belanda.

“Ayah saya sering berkata: ‘Saya selalu menghormati seorang nasionalis murni. Tapi teror? Kami tidak bisa menerima itu! Kami mengorbankan beberapa pemimpin dan kelompok teroris untuk menyelamatkan sisanya.”

“Yang tidak banyak diketahui orang adalah bahwa ayah saya menerapkan standrecht (pengadilan kilat tembak mati di tempat) juga dengan bantuan rakyat setempat. Seiring berjalannya waktu, cerita-cerita itu berkembang semakin jauh dari cerita aslinya.”

“Karena keputusan-keputusan yang pernah dibuatnya, kehidupannya jadi sulit, tetapi sampai di akhir hayatnya dia selalu tetap mendukung semua keputusan dan tindakannya.”

Simon Spoor

“Dia memanglah pemimpin dari mesin kekerasan... Saya sama sekali tidak bisa membenarkan perang, saya pikir itu adalah hal yang gila, hal yang gila”

Hendrickje Spoor, *cucu*

Jenderal Simon Hendrik Spoor, ayah Sacha dan Hendrickje, pada tahun 1946 mengambil alih KNIL (Koninklijk Nederlands-Indisch Leger). Setelah ‘aksi polisionil’ kedua pada tahun 1948, Dewan Keamanan PBB memaksa Belanda untuk berunding dengan pihak Indonesia. Pada tanggal 7 Mei gencatan senjata disepakati dalam Perjanjian Roem-Roijen; kemudian pada saat Konferensi Meja Bundar di Den Haag pada akhir tahun 1949 terjadi penyerahan kedaulatan. Letnan Jenderal Spoor tidak sempat menyaksikannya: ia meninggal karena serangan jantung, dua hari setelah naik pangkat menjadi jenderal (penuh), pangkat perwira tinggi tertinggi yang dapat dicapai. Dia termasuk salah seorang yang pertama dimakamkan di pemakaman kehormatan bagi para korban perang Belanda di Menteng Pulo. Kompleks pemakaman itu dia yang mendirikan.

Sacha:

“Dia menulis di majalah tentara bahwa tidak ada niat untuk menembaki orang yang tidak bersalah. Dia sangat berusaha untuk memengaruhi anak-buahnya agar tidak melakukan hal seperti itu. Tetapi, memanglah pada saat itu sedang terjadi perang. Suatu perang pada zaman itu. Sulit bagi saya untuk menilai perang di masa itu dengan penilaian di zaman sekarang.”

Soedirman

“Kakek saya tidak memusuhi Belanda: beliau menentang kekejaman terhadap kemanusiaan.”

Ganang Soedirman, *cucu*

Pada tahun 1945, di usia 29 tahun, Soedirman, kakek Ganang, diangkat menjadi Panglima Besar Tentara Indonesia oleh Presiden Sukarno. Ketika semua pemimpin Indonesia, termasuk Sukarno dan Hatta, ditangkap dan dikeluarkan dari Yogyakarta pada saat terjadi Agresi Militer Belanda kedua di tahun 1948, Soedirman tetap berada di luar jangkauan Belanda. Ia bersembunyi bersama anak buahnya di hutan belantara di Jawa Tengah dan Jawa Timur.

Karena menderita TBC, Soedirman biasanya memimpin perlawanan itu dari atas tandunya yang digotong oleh para anak buahnya melalui hutan belantara. Sekembalinya para pemimpin Indonesia di Yogyakarta pada Juli

1949, Soedirman – karena disetujuinya gencatan senjata pada perjanjian Roem-roiijen – harus menghentikan perlawanannya. Dia meninggal pada 19 Januari 1950, pada usia 34 tahun, tak lama setelah terjadinya penyerahan kedaulatan.

“Belanda menganggap negara ini adalah negara mereka dan para pejuang kita adalah ekstremis! Perbedaan pendapat ini masih ada sampai sekarang, tetapi hubungan diplomatik kita tetap baik. Apa yang terjadi di masa lalu adalah masa lalu. Mari kita lihat hal itu sebagai sejarah kelam yang tidak boleh terulang kembali, oke? Hubungan kita semakin dekat bak kakak-beradik dari satu keluarga.”

Abdulrachman Saleh

“Saya baru berusia 1 tahun ketika ayah saya terbunuh”

Triawan Saleh, *putra*

Ayah Triawan Saleh adalah seorang dokter, guru besar fisiologi, dan perwira di Angkatan Udara Indonesia. Pada September 1945, Abdulrachman bersama beberapa orang lainnya mendirikan Radio Republik Indonesia. Bandara udara di Malang, Jawa Timur dinamakan menurut namanya.

Sebagai pembalasan atas serangan saat Agresi Militer Belanda pertama, pada dini hari tanggal 29 Juli 1947 tiga pesawat Indonesia mengebom sasaran Belanda di Salatiga, Semarang, dan Ambarawa di Jawa Tengah.

Sore harinya, sebuah pesawat Dakota yang membawa Abdulrachman Saleh terbang dari Singapura dengan ke Yogyakarta di Jawa Tengah. Pesawat tersebut telah mendapat izin dari Belanda untuk terbang ke Palang

Merah dan membawa obat-obatan ke Republik. Namun demikian, sebagai pembalasan atas serangan pagi itu, pesawat tersebut ditembak jatuh dan Abdulrachman Saleh beserta penumpang lainnya, kecuali satu orang, kehilangan nyawa mereka.

“Mereka membawa obat-obatan, tapi dua pesawat Kitty Hawk Belanda menembak jatuh pesawat tersebut.”

Suryadi Suryadarma

“Para taruna Indonesia berusaha meyakinkan Suryadarma: ‘Ayo kita lakukan! Ayolah! Ini akan meningkatkan semangat kita!’”

Adityawarman Suryadarma, putra

Pada tahun 1945, Suryadi Suryadarma, yang juga dikenal sebagai ‘Bapak Angkatan Udara’, mendirikan Angkatan Udara Indonesia. Sebagai pembalasan atas serangan militer Belanda selama Agresi Militer Belanda I, Suryadarma mengizinkan serangan udara terhadap sasaran Belanda di dekat wilayah Republik Indonesia di Jawa Tengah.

Sebagai balasannya, sebuah pesawat Palang Merah, Dakota VTCLA, yang mengantarkan obat-obatan ke ibukota Republik Indonesia saat itu, Yogyakarta, ditembak jatuh oleh Belanda. Tiga pilot Indonesia, termasuk seorang dokter, tewas.

Cucu perempuan Amaranila:

“Para taruna meminta izin kepada kakek saya untuk mengebom Ambarawa dengan tujuan menunjukkan kepada dunia bahwa Indonesia tidak menyerah pada serangan Belanda selama ‘Agresi Militer Belanda I.’”

“Kecelakaan pesawat bersejarah ini juga melibatkan Abdulrachman Saleh, salah seorang dari sedikit dokter Indonesia saat itu. Seorang pahlawan, yang juga seorang dokter dan perwira di angkatan udara. Dia adalah salah satu instruktur penerbangan terbaik.”

Kutipan dari cucu perempuan Amaranila di potretnya:

“Saya suka film perang, karena terasa ada ‘vibe’ kepahlawanan, patriotisme, dan juga karena para aktornya biasanya sangat tampan! Tapi nenek saya, Utami Suryadarma, yang melihat bagaimana pesawat Dakota itu ditembak jatuh, sering berkata: ‘Perang tidak pernah menakutkan, dia hanya mendatangkan kesedihan!’”

Amaranila Lalita Drijono (1962), cucu Suryadarma, adalah seorang dokter kulit dan penulis buku-buku edukasi anak.

Quote dari cicit Sabila di potretnya:

“Dengan tiga pesawat peninggalan Jepang yang rusak parah yang mereka perbaiki sendiri, dia dan beberapa perwira lainnya mendirikan Angkatan Udara Indonesia.”

“Sekarang sudah bukan lagi waktu yang tepat untuk berperang. Kita mempunyai musuh yang lebih besar untuk dilawan, seperti perubahan iklim. Kita harus mencari persamaan antara budaya dan masyarakat untuk membangun kemanusiaan yang lebih baik.”

Sabila Duhita Drijono (1994), cicit Suryadarma, adalah peneliti independen di bidang seni, budaya, dan warisan budaya.

Nederlands

Echo van de Strijd om Indonesië

Twee dagen na het einde van de Tweede Wereldoorlog in Azië, op 17 augustus 1945, proclameerden Sukarno en Hatta de onafhankelijkheid van Indonesië. De Nederlandse regering nam deze verklaring niet serieus en spande zich tot het uiterste in om de kolonie te behouden. Pas op 27 december 1949 vond, onder internationale druk, de officiële overdracht van de soevereiniteit plaats.

Tussen 1945 en 1950 maakten miljoenen Indonesiërs en talloze Nederlanders, Indische Nederlanders, Molukkers, Papoea's en Chinezen deze turbulente periode in Indonesië mee.

Bijna tachtig jaar later houdt de strijd om Indonesië ons, misschien wel meer dan ooit, nog steeds bezig. Wat was de rol van onze voorouders en hun lokale medestrijders? Wie waren de Indonesische onafhankelijkheidsstrijders? Hoe slaagden ze erin hun Indonesia Merdeka, de vrijheid van Indonesië, te bereiken?

Wat is de impact van deze strijd en alles wat eraan voorafging op onze en, belangrijker nog: op de Indonesische samenleving? Wat zijn de gevolgen van het conflict voor de huidige generaties in beide landen?

Deze tentoonstelling geeft een dieper inzicht in de manier waarop nakomelingen van Indonesiërs en Nederlanders die een cruciale rol hebben gespeeld in de strijd om Indonesië, deze geschiedenis nog altijd met zich meedragen. Via portretten, citaten en authentieke stemmen worden hun emoties en persoonlijke verhalen op indringende wijze vervlochten met de beladen historie van deze periode.

'De kinderen en kleinkinderen stellen zich voor ons open. Het laat de meesten niet onbewogen om over hun voorouders te vertellen.'

Suzanne Liem

Documentair-fotograaf Suzanne Liem legde in 2010 De Weduwen van Rawagede vast. Vervolgens verdiepte zij zich verder in de strijd om Indonesië, wat resulteerde in deze tentoonstelling en een gelijknamig boek dat later zal verschijnen bij Uitgeverij Walburg Pers.

Tijdslijn Echo van de Strijd om Indonesië

15 augustus 1945	Capitulatie Japan. Einde Tweede Wereldoorlog in Azië
17 augustus 1945	Proclamatie onafhankelijkheid Indonesië
Najaar 1945 - voorjaar 1946	Periode van gewelddadigheden tegen iedereen die geassocieerd werd met de koloniale overheersers, in Nederland aangeduid met de in Indonesië omstreden term Bersiap
10 - 15 november 1946	Onderhandelingen Linggajati in Indonesië bekend onder de naam Linggarjati
25 maart 1947	Ondertekening Akkoord van Linggajati
21 juli - 5 augustus 1947	Operatie Product, de eerste 'politieele actie', in Indonesië aangeduid als Agresi Militer Belanda 1
8 december 1947 - 17 januari 1948	Onderhandelingen op de USS Renville
19 december 1948 - 5 januari 1949	Operatie Kraai, de tweede 'politieele actie', in Indonesië aangeduid als Agresi Militer Belanda 2
7 mei 1949	Ondertekening van het Van Roijen-Roemakkoord
23 augustus - 2 november 1949	Ronde Tafel Conferentie (RTC) in Den Haag
27 december 1949	Nederlandse Soevereiniteitsoverdracht aan de Verenigde Staten van Indonesië
14 februari 1956	Opzegging Ronde Tafel Conferentie-akkoorden door Indonesië

Sukarno

“Indonesiërs hebben geen hekel aan Nederlanders. Ik geloof niet dat de nieuwe generatie Nederlanders het eens is met wat hun voorouders met ons land hebben gedaan”

Guruh Sukarno, zoon

Sukarno, de vader van Guruh Sukarno, was de eerste president van de Republiek Indonesië. Hij wist de Indonesische bevolking te mobiliseren om in verzet te komen tegen de Nederlandse kolonisator. Na de capitulatie van Japan verklaarden hij en Mohammad Hatta op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid van Indonesië. Tot 1967 zou Sukarno president van Indonesië blijven.

“Mijn vader is de architect van de Indonesische onafhankelijkheid”

“Hij was heel eerlijk in zijn strijd voor Indonesië”

Guruh is in Indonesië bekend als musicus, modeontwerper, choreograaf en kunstenaar, maar zijn hart ligt ook bij de politiek:

“Ik droom ervan om dit land groot maken en dat het een voorbeeld voor andere landen zal worden. Ik hoop dat de Pancasila, het gedachtegoed van mijn vader, het algemene gedachtegoed van dit land wordt. De Pancasila als leidraad voor Indonesië kan de mensen voorspoed, gezondheid en geluk brengen, met liefde voor elkaar.”*

* De vijf grondbeginselen van de Pancasila zijn opgenomen in de preambule van de Indonesische grondwet:

1. Ketuhanan yang Maha Esa: geloof in de enige echte God
2. Kemanusiaan yang adil dan beradab: rechtvaardige en beschaafde mensheid
3. Persatuan Indonesia: eenheid van Indonesië
4. Kerakyatan yang dipimpin oleh hikmat kebijaksanaan dalam permusyawaratan/perwakilan: democratie geleid door innerlijke wijsheid en unanimitieit ontstaan uit beraadslagingen tussen vertegenwoordigers
5. Keadilan sosial bagi seluruh rakyat Indonesia: sociale rechtvaardigheid voor alle Indonesiërs.

Poncke Princen

“In Indonesië werd pappa overal als Pahlawan (‘held’) binnengehaald”

Ratna Marckmann, *dochter*

Poncke Princen, de vader van Ratnawati, Iwan Hamid en Nicolaas Marckmann, deserteerde als dienstplichtige in 1948 uit het Nederlandse leger. Hij liep over naar het Indonesische leger, de Tentara Nasional Indonesia.

Na de breuk tussen hun ouders vertrokken Ratnawati, Iwan Hamid en Nicolaas begin jaren zeventig met hun moeder Janneke Marckmann naar Nederland. Al snel merkten ze dat hier heel anders over hun vader werd gesproken dan in Indonesië.

Nicolaas: “In Nederland werd hij opeens die boeman, een misdadiger. En dat begrepen wij natuurlijk niet.”

Ratnawati: “Hij legde mij later uit dat hij niet achter de beslissingen van Nederland stond en dat hij daarom was gevlucht.”

Iwan Hamid: “Achteraf heeft Poncke, politiek gezien, de juiste keuze gemaakt.”

Andi Makkasau

“Om het moorden te stoppen, smeekte hij de Nederlanders om hem mee te nemen en zijn mensen met rust te laten.”

Abdus Syahrir, *kleinzoon*

Andi Makkasau, de grootvader van Abdus en Cibu, was van 1926 tot 1938 datu (koning) van het koninkrijk Suppa in Zuid-Celebes, het huidige Zuid-Sulawesi. In die tijd, en ook daarna, streed hij voor de onafhankelijkheid van Indonesië. Tijdens gevechten in zijn woonplaats Parepare werden veel van zijn medestrijders gedood en namen de Nederlanders Andi Makkasau gevangen.

Volgens een plaatselijke legende brengt het ongeluk wanneer koninklijk bloed in de aarde vloeit. Daarom hebben de Nederlanders Andi Makkasau op 28 januari 1947 niet doodgeschoten maar verdrinken.

Cibu: “Andi Makkasau werd verraden door iemand die het geheim kende dat dood door verdrinking wel tot de mogelijkheden behoorde.”

“Telkens wanneer Abdus eraan denkt, ziet hij levendig voor zich hoe onze grootvader werd verdrinken.”

Quote dochter Andi Simatana bij haar portret:

“Elk jaar op 11 december, als de mensen bloemen op zijn graf leggen, bezoek ik de herdenkingsceremonie op de heldenbegraafplaats in Parepare”

Andi Simatana, *dochter*

Andi Simatana Makkasau (1945), de moeder van Abdus en Cibu, was een jaar oud toen haar vader werd gedood.

Quote achterkleindochter Aulia bij haar portret:

“Ik wil zijn zoals Andi Makkasau: sterk en een leider van het volk.”

“Tegen mijn generatie wil ik zeggen dat we sterk moeten worden; waar we nu tegen vechten stelt niets voor vergelijken met waar de mensen in Andi Makkasau’s tijd tegen moesten strijden. Daar moeten we allemaal dankbaar voor zijn!”

Aulia Abdussalam, *achterkleindochter*

Andi Tappa Aulia Abdussalam (2004) is een achterkleindochter van Andi Makkasau. Aulia volgt een studie tot verpleegkundige.

Raymond Westerling

“Laten we het er ook eens over hebben hoeveel mensen hij gered heeft met zijn acties, daar hoor je helemaal niets over”

Palmyra Westerling, *dochter*

In 1946 kreeg de vader van Palmyra, kapitein Raymond Westerling, van het Nederlandse gouvernement de vrije hand om met zijn Korps Speciale Troepen ‘orde op zaken te stellen’ in Zuid-Celebes, het huidige Zuid-Sulawesi. Indonesische nationalistenvaren in opstand gekomen tegen het Nederlandse koloniale gezag.

“Mijn vader zei altijd: ‘Een zuivere nationalist heb ik altijd gerespecteerd. Maar terreur? Dat accepteren we niet! We offerden een paar terreurhoofden en -groepen op om de rest te kunnen redden.’”

“Wat veel mensen niet weten is dat mijn vader het standrecht ook met hulp van de bevolking heeft toegepast. Naarmate de jaren vorderen zie je dat verhalen een eigen leven gaan leiden.”

“Door zijn besluiten heeft hij een zwaar leven gehad, maar hij heeft altijd achter zijn besluiten en handelen gestaan, tot op de dag dat hij doodging.”

Simon Spoor

“Hij was natuurlijk het hoofd van een geweldsmachine... ik heb moeite om überhaupt een oorlog goed te praten, ik vind het een waanzinnig, waanzinnig iets”

Hendrickje Spoor, *kleindochter*

Generaal Simon Hendrik Spoor, de vader van Sacha en Hendrickje, nam in 1946 het commando over het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger op zich. Na de tweede ‘politieactie’ in 1948 dwong de Veiligheidsraad Nederland om te onderhandelen met de Indonesiërs. Op 7 mei werd in het Van Roijen-Roemakkoord een staakt-het-vuren overeengekomen, waarna tijdens de Ronde Tafel Conferentie in Den Haag eind 1949 de soevereiniteit werd overgedragen. Luitenant-generaal Spoor maakte dit niet meer mee: hij overleed aan de gevolgen van een hartaanval, twee dagen nadat hij was bevorderd tot (volledig) generaal, de hoogst bereikbare opperofficiërsrang. Hij was een van de eersten die werd begraven op de erebegraafplaats voor Nederlandse oorlogsslachtoffers Menteng Pulo, die hij zelf had opgericht.

Sacha:

“Hij schreef in tijdschriften van het leger dat het niet de bedoeling was om onschuldige mensen neer te schieten. Hij was erg bezig om zijn mensen daarin te beïnvloeden. En tegelijkertijd was het natuurlijk wel een oorlog. Een oorlog in die tijd. Ik vind het lastig om dat in deze tijd te beoordelen.”

Soedirman

“Mijn opa was niet vijandig tegen Nederlanders: hij was tegen wreedheden tegen de mensheid.”

Ganang Soedirman, *kleinzoon*

In 1945, op 29-jarige leeftijd, werd Soedirman, de grootvader van Ganang, door president Sukarno benoemd tot commandant van het Indonesische leger. Toen alle Indonesische leiders, waaronder Sukarno en Hatta, tijdens de tweede Agresi Militer Belanda in 1948 uit Yogyakarta werden verbannen, bleef Soedirman uit handen van de Nederlanders. Hij verschanste zich met zijn mannen in de wildernis van Midden- en Oost-Java.

Omdat hij aan tuberculose leed, leidde hij het verzet meestal vanuit een draagstoel waarmee hij door zijn manschappen door de jungle werd vervoerd. Na de terugkeer van de Indonesische leiders in Yogyakarta in juli 1949 moest hij, vanwege de wapenstilstand die in het

Van Roijen-Roemakkoord was overeengekomen, de strijd staken. Hij stierf op 29 januari 1950, op 34-jarige leeftijd, kort na de soevereiniteitsoverdracht.

“De Nederlanders dachten dat dit hun land was en dat onze strijders extremisten waren! Dit meningsverschil bestaat nog steeds, maar onze diplomatieke betrekkingen blijven goed. Wat in het verleden is gebeurd, is het verleden. Laten we het zien als een duistere geschiedenis die zich niet mag herhalen, oké? We komen steeds nader tot elkaar als broeders en zusters uit één familie.”

Abdulrachman Saleh

“Ik was pas 1 jaar oud toen mijn vader werd vermoord”

Triawan Saleh, *zoon*

De vader van Triawan Saleh was arts, professor in de fysiologie en officier bij de Indonesische luchtmacht. In september 1945 richtte hij met anderen Radio Republik Indonesia op. Het vliegveld van Malang op Oost-Java is naar hem vernoemd.

Als vergelding voor aanvallen tijdens de eerste Agresi Militer Belanda, bombardeerden in de vroege ochtend van 29 juli 1947 drie Indonesische vliegtuigen Nederlandse doelen in Salatiga, Semarang en Ambarawa in Midden-Java.

's Middags vloog vanuit Singapore een Dakota met aan boord Abdulrachman Saleh naar Yogyakarta in Midden-Java. Het vliegtuig had van de Nederlanders toestemming gekregen om een vlucht voor het Rode Kruis

uit te voeren en medicijnen te brengen naar de Republiek. Desondanks werd het, als represaille voor de aanvallen eerder die dag, neergeschoten en verloren Saleh en zijn medepassagiers, op één na, hun levens.

“Ze brachten medicijnen, maar deze twee Kitty Hawk vliegtuigen schoten het vliegtuig neer.”

Suryadi Suryadarma

“Indonesische cadetten probeerden Suryadarma te overtuigen: ‘Laten we het doen! Kom op! Het zal ons moreel versterken!’”

Adityawarman Suryadarma, zoon

In 1945 richtte Suryadi Suryadarma, ook wel bekend als ‘Vader van de Luchtmacht’, de Indonesische luchtmacht op. Als represaille voor Nederlandse militaire aanvallen tijdens de eerste Agresi Militer Belanda gaf Suryadarma toestemming voor luchtaanvallen op Nederlandse doelen nabij het Republikeins-Indonesische gebied in Midden-Java.

In reactie hierop werd een Rode Kruis-vliegtuig, aangeduid als de Dakota VTCLA, dat medicijnen naar de toenmalige republikeinse hoofdstad Yogyakarta bracht, door de Nederlanders neergeschoten. Drie Indonesische piloten, waaronder een arts, kwamen om.

kleindochter Amaranila:

“De cadetten vroegen mijn grootvader permissie om Ambarawa te bombarderen met als doel om de wereld te laten zien dat Indonesië niet was bezweken onder de Nederlandse aanvallen tijdens de ‘Agresi Militer Belanda 1.’”

“Bij deze historische crash was ook Abdulrachman Saleh betrokken, een van de weinige Indonesische artsen in die tijd. Een held, die zowel arts was als officier bij de luchtmacht. Hij was een van de beste vlieg instructeurs.”

Quote van kleindochter Amaranila bij haar portret:

“Ik hou van oorlogsfilms, vanwege de ‘vibe’ van heldhaftigheid, het patriottisme en ook omdat de acteurs meestal zo knap zijn! Maar mijn grootmoeder Utami Suryadarma, die zag hoe de Dakota werd neergeschoten, zei altijd: ‘Er is niets glorieus aan oorlog, het brengt alleen maar verdriet!’”

Amaranila Lalita Drijono (1962), kleindochter van Suryadarma, is dermatoloog en auteur van educatieve kinderboeken.

Quote van achterkleindochter Sabila bij haar portret:

“Met drie zwaar beschadigde, achtergelaten Japanse vliegtuigen die ze zelf repareerden, zette hij samen met andere officieren de Indonesische luchtmacht op.”

“Het is nu niet meer de juiste tijd om oorlogen te voeren. We hebben grotere vijanden om tegen te vechten, zoals de klimaatverandering. We moeten zoeken naar overeenkomsten tussen culturen en mensen om zo aan een betere mensheid te kunnen bouwen.”

Sabila Duhita Drijono (1994), achterkleindochter van Suryadarma, is zelfstandig onderzoeker kunst, cultuur en erfgoed.